Paměti Přibíka a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan

Teze edičního projektu¹

FRANTIŠEK KOREŠ

V evropské historiografii se během posledních desetiletí ve stále hojnější míře vyskytují snahy uchopit v co nejširším rozsahu způsoby myšlení, chování a jednání příslušníků jednotlivých sociálních vrstev raně novověké společnosti.² Ty nejenže podávají nezaměnitelný obraz vnímání více či méně významných politických událostí a sociálních procesů, ale zároveň dovolují nahlížet hodnoty, představy i cíle konkrétního jedince. Vedle dříve

převládajícího popisu takzvaných velkých dějin tak postupně vzniká přinejmenším obdobně důležitý prostor pro poznání mnohohrstevnatých základů lidského uvažování a jeho nezpochybnitelného vlivu na okolní dění.³

Přijetí obdobných východisek podstatným způsobem změnilo směr, jímž se dlouhá léta ubíralo bádání zaměřené na minulost šlechty.⁴ Kladení dříve nezvyklých otázek přeneslo jeho tematické

¹ Předkládaná studie se zaměřuje na výslednou podobu a cíle pramenné edice, která vzniká s finanční podporou Grantové agentury Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v rámci řešení individuálního vědeckého projektu č. 137/2014/H *Paměti Přibíka Bukovanského Pinty z Bukovan a jeho syna Jana*.

² Promyšlení pozice individua v dějinách se stalo s rozšířením historickoantropologických přístupů námětem četných odborných pojednání ze zahraniční i domácí produkce. K dané problematice alespoň výběrově Gert DRESSEL, *Historische Anthropologie. Eine Einführung*, Wien–Köln–Weimar 1996; Heinz-Dieter HEIMANN – Pierre MONNET (edd.), *Kommunikation mit dem Ich. Signaturen der Selbstzeugnissforschung an europäischen Beispielen des 12. bis 16. Jahrhunderts*, Bochum 2004; Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ – Jan HORSKÝ a kol., *Paralely, průsečky, mimoběžky. Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*, Ústí nad Labem 2009; Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretické reflexe v současné historiografii*, Praha–Ústí nad Labem 2007.

³ K zohlednění místa „malého“ člověka uprostřed všeobjímajících společenských procesů přispěla především mikrohistorická metoda. O jejím uplatnění podrobněji zejména Josef GRULICH, *Zkoumání „malikosti“ (Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie)*, Český časopis historický 99, 2001, s. 519–547; Jan HORSKÝ, *Místo (velkých) teorií v historických vědách v době narativistické kritiky a mikrohistorických bádání*, in: L. Storchová (ed.), *Conditio humana*, s. 11–37, zde s. 31–33.

⁴ Okolnosti tematické a metodologické proměny domácího bádání o dějinách společenských elit přehledně shrnují Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375–409.

těžiště mimo jiné do oblasti symbolické komunikace,⁵ každodennosti⁶ nebo vnímání vztahu jedince a jeho sociálního okolí.⁷ Zároveň však vyústilo ve zvýšený zájem o rozmanité druhy osobně laděných pramenných svědectví, jež by na ně dokázala uspokojivě odpovědět.⁸ Nezanedbatelnou roli si v daném ohledu udržovala i díla vyplňující žánrově poměrně nepřehlednou skupinu děl memoárové literatury, kterou tvořily vedle jednoduchých poznámek vznikajících pro osobní potřebu pisatele především rodinné kroniky a obsahově propracované paměti.⁹

Do poslední jmenované kategorie se všemi svými vnějšími i vnitřními znaky jednoznačně řadí rovněž pamětní zápisy

příslušníků rytířského rodu Bukovanských Píntů z Bukovan, kterým byla navzdory jejich nesporné vypovídací hodnotě věnována v domácím dějepisectví prozatím pouze mizivá pozornost.¹⁰ Proto se autor přítomné studie rozhodl připravit vědecký projekt usilující jak o ediční zpřístupnění pozoruhodného pramene, tak o jeho hlubší zasazení do kontextu stávajících a stále přibývajících poznatků o životě české nižší šlechty. Od svého záměru si v prvé řadě slibuje prohloubení studia konkrétního počínání příslušníků této nesourodé sociální skupiny.

Podrobné ohlédnutí za proměnlivými přístupy k jejím dějinám se již stalo předmětem celé řady odborných po-

⁵ Barbara STOLBERG-RILINGER, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008; TÁŽ, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489–527. Zvolený úhel pohledu pomáhá například lépe porozumět účinnosti symbolických nástrojů užívaných za účelem sblížení české šlechty s politikou vládnoucí dynastie. K tomu podrobněji Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (= Monographia historica 7).

⁶ Do popředí se dostaly hlavně výzkumy sledující jednotlivé prvky všedního života šlechtických dvorů. Blíže zejména Jaroslav PÁNEK, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v XVI.–XVIII. století*, Ústí nad Labem 1992 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 1, Studia historica 1), s. 9–27.

⁷ Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. Historische Anthropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127–141; Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229–264; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 641–678.

⁸ O nich z širší perspektivy Winfried SCHULZE (ed.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996; Benigna von KRUSENSTJERN, *Selbstzeugnisse der Zeit des Dreißigjährigen Krieges. Beschreibendes Verzeichnis*, Berlin 1997.

⁹ Přiblížení jednotlivých odvětví memoárové literatury spolu s uvedením konkrétních příkladů z prostředí nižší šlechty se stalo předmětem následujícího výkladu.

¹⁰ Opis paměti bukovanských rytířů se dochoval v knize rodopisných zápisů augustiniánského řeholníka Vincenta známé pod názvem *Liber variegatus* (Národní knihovna Praha, sign. XVII E 28, p. 108–146). Při každé další zmínce o editovaném prameni již bude v poznámkovém aparátu studie užíváno pouze zkráceného výrazu *Paměti*.

jednání.¹¹ V souvislosti s editovanými paměťmi se tak pohled omezí alespoň na nejzásadnější výzkumy, které usilovaly o rozkrývání rozličných stránek osobnosti českého nižšího šlechtice. Ty jsou však téměř bezvýhradně dílem posledních tří desetiletí. Prakticky až do sklonku osmdesátých let 20. století se totiž osudy vybraných jednotlivců z rytířského stavu převážně rozplývaly v povšechně pojímaném pohledu na sociální vývoj elitních vrstev raně novověké společnosti.¹² Z něj se výrazněji vymanily pouze v těch případech, kdy byla badatelská pozornost naměřena k vybraným projevům hospodářské každodennosti a kulturní úrovně drobných šlechtických statků.¹³

Jako svébytná sociální skupina s osobitými projevy myšlení a jednání začala být nižší šlechta vnímána teprve s uplatněním výraznějších teoretických a metodo-

logických změn v historiografickém diskurzu, které si záhy vyžádaly hledání nových témat, účinnějších pracovních postupů a především interpretaci dříve jen málo využívaných typů písemností.¹⁴ Přestože se jednotliví historici a historičky obraceli až donedávna téměř výlučně k předběllohorskému období, dovedli postupně odhalit specifický podíl rytířstva na všech význačnějších oblastech politických, hospodářských, kulturních a sociálních dějin Království českého.¹⁵

Ačkoliv se již od počátku výrazně oživeného bádání těšily z výsostného postavení prameny osobní povahy, na vytvoření ucelené představy o proměnách nižší šlechty svou výpověď zdaleka nestačily. Teprve v kombinaci s účty, dluhopisy, pozůstalostními inventáři, vrchnostenskými instrukcemi či rozličnými

¹¹ S řadou tematických námětů ke studiu dějin předběllohorského rytířstva a bohatými odkazy na související odbornou literaturu i prameny Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v předběllohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, Český časopis historický 91, 1993, s. 37–54; TÝŽ, *Nižší šlechta Království českého v předběllohorské době*, in: Václav Bůžek – František Koreš – Petr Mareš – Miroslav Žitný, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 5–21.

¹² Klíčovým měřítkem pro posouzení úrovně postavení v hierarchicky uspořádané společnosti se v obdobných výzkumech stávala především výše nemovitého majetku. Srov. Josef POLIŠENSKÝ – Frederick SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 515–526; Ondřej FELCMAN, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 195–228.

¹³ Rudolf ANDĚL, *Hospodářská situace drobných šlechtických statků na česko-lužickém pomezí v XVII. století*, Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická 1971, s. 61–134; TÝŽ, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, Z minulosti Děčína a Českolipska 3, 1977, s. 101–119; TÝŽ, *Rybníkářství na statcích frýdlantské lenní šlechty v 16. a 17. století*, Sborník Severočeského muzea, Historia 9, 1988, s. 33–52; Petr ČORNEJ, *K otázce životního stylu nižší šlechty před Bílou horou*, Středočeský sborník historický 15, 1980, s. 125–142.

¹⁴ K tomu zevrubněji V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v předběllohorských Čechách*.

¹⁵ Ucelenou metodickou koncepci aplikoval na široké společenské kruhy nižší šlechty při studiu mocenských, hospodářských a kulturních souvislostí jejího vývoje TÝŽ, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předběllohorských Čech*, Praha 1996; TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předběllohorských Čechách*, Praha 1989.

zápisy v deskách zemských bylo možné hustěji zaplňovat dříve opomíjená tematická pole a spolu s nimi objevovat české rytíře v nezvyklých životních rolích.¹⁶ Vysoce žádoucího zhodnocení se tím pádem dočkala pestrá škála činností a myšlenkových kategorií utvářejících jejich

obraz navenek i zevnitř. Ať už byl důraz položen na otázky po způsobech chápání politické a vojenské kariéry,¹⁷ úvěrového podnikání,¹⁸ literárního mecenátu,¹⁹ hmotného vybavení šlechtické domácnosti,²⁰ cestovní a hospodářské každodennosti,²¹ válečného zážitku,²² sociálních sítí,²³

-
- ¹⁶ Na četné možnosti interpretace těchto písemností souhrnně poukázal Týž, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách*, s. 40–42. K ozřejmění charakteru příslušných typů pramenných svědectví alespoň výběrově Týž, *Die Quellen finanzieller Einnahmen von Angestellten der Herren von Rosenberg in Böhmen am Ende der Epoche vor der Schlacht am Weissen Berge*, *Hospodářské dějiny* 18, 1990, s. 107–160; Michaela NEUDERTOVÁ, „Item ve velkém fraucimře před lusthausem se nachází...“ (Příspěvek ke studiu inventárů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách), in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999* (= *Opera historica* 7), s. 163–199.
- ¹⁷ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému*, Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009; Týž, *Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy*, *Paginae historiae* 21, 2013, s. 298–321; V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*.
- ¹⁸ V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*; Týž, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia historica bohemia* 14, 1990, s. 135–194.
- ¹⁹ Týž, *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, Praha 1994, s. 831–843.
- ²⁰ Týž, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí (Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách)*, *Opera historica* 3, 1993, s. 287–313; Týž, *Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek (edd.), *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 301–325; Tomáš STERNECK, *K majetkovému zázemí a domácnosti rytíře Petra Doudlebského z Doudleb*, *Husitský Tábor* 14, 2004, s. 259–362.
- ²¹ Michaela NEUDERTOVÁ, *Cestování nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem 1995* (= *Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica* 3, *Studia historica* 2), s. 209–213; Václav BŮŽEK, *Každodenní život na statcích Šťastného Václava Pětipeského z Chýš očima hospodářských úředníků počátkem 17. století*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 198–210.
- ²² V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*.
- ²³ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, Týž, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213–225. Na dosud jen okrajově probádanou problematiku vývoje vztahů mezi rytíři a měšťany upozornil Týž, *Nižší šlechta v poddaných rezidenčních městech předbělohorské doby*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*, Prostějov 1997, s. 185–199.

manželského i mimomanželského soužití²⁴ nebo prověřených vzorců chování,²⁵ v ohnisku zvolené optiky se vždy ocitá-li zcela konkrétní představitelé nižšího šlechtického stavu.

Navzdory oprávněnému a stále častějšímu zohledňování výpovědi výše naznačených druhů písemností se jakýkoli výzkum, jenž se zabývá vnitřními obzory světů předbělohorských rytířů, neobejde bez pramenů osobní povahy. Nejširší možnosti využití nabízejí z hlediska historickoantropologické optiky zejména pozůstatky soukromé i úřední korespondence jednotlivých rodů. Zatímco většina z nich zůstává ve skromném množství rozptýlena do mnoha archivních fondů či sbírek, některé se shodou příznivých okolností zachovaly v nebývalém rozsahu jako dopisy Al-

brechta a Šťastného Václava Pětipeských z Chýs a Egrberku nebo rytířů Mysků ze Žlunic. Oba soubory obsahově pozoruhodných listů se i přes mimořádnou náročnost edičních prací postupně dočkaly svého zpřístupnění.²⁶ Nejen úctyhodným počtem, ale i svým tematickým založením přitom podávají jedno z nejplastičtějších svědectví o náplni každodenního života rytířů na prahu novověku. Zdá se být proto jen otázkou času, kdy se stanou podkladem pro vznik jejich obsáhlých biografií.

Silící zájem o vydávání památek k dějinám nižší šlechty potvrzuje i bližší pohled na edice dvou jedinečných zlomků rytířských deníků. Ačkoli se jich z příslušného sociálního prostředí příliš nedochovalo, zastupují nenahraditelný typ osobního svědectví, které se zpravid-

.....
²⁴ V daném směru vyniká zejména inspirativní pohled na vnímání, vystupování a obranu práv rytířských levobočků. O tom podrobněji Tomáš STERNECK, *K postavení levobočků v rané novověké společnosti (s důrazem na prostředí sociálních elit)*, Český časopis historický 114, 2016, s. 677–716, zde s. 708–712; TÝŽ, *Závět žumberského rytíře: Jindřich Pouzar z Michnic a jeho nelegitimní rodina*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 215–271; Květoslava HAUBERTOVÁ, *Adam Jiří Kokořovec z Kokořova, Zuzana a jejich syn Vilém z Vladaře. K problematice nemanželského dítěte v 17. století*, Minulostí Západočeského kraje 46, 2011, s. 82–107.

²⁵ Miroslav ŽITNÝ, „Dobry kryksman“ – diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224–248; Václav BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Radmila Švaříčková-Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol. (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 47–60.

²⁶ Petr MAREŠ (ed.), *Karel Častovec Myska ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*, Ústí nad Labem 2000; TÝŽ (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýs a Egrberku z let 1570–1596*, České Budějovice 2015 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada B, svazek VI); Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýs a Egrberku z let 1600–1610*, České Budějovice 2015 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada B, svazek VII/1); TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýs a Egrberku z let 1611–1621*, České Budějovice 2016 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada B, svazek VII/2).

la vyznačuje bezprostředností pisatelova projevu.²⁷ Nejstarší doložený deník pochází z roku 1559 a jeho autorství lze připisovat blíže neurčenému synovi Diviše Dvoreckého z Dvorců. Po obsahové stránce vyniká především vnímavým pohledem na pobyt u císařského dvora ve Vídni, kam mladý urozený muž doprovázel v roli služebníka svého pána Vratislava z Pernštejna.²⁸ Ještě o něco obsáhlejší deníkové záznamy si pořizoval během roku 1605 již dříve zmiňovaný Šťastný Václav Pětipeský z Chýš a Egrberku. Řada z nich přitom zachycovala jeho zážitky z válečného tažení proti Bočkajovcům.²⁹ Povahou by bylo možné přiřadit k oběma deníkům ještě české a německé vyhotovení osobních zápisů Heřmana Černína z Chudenic, příslušníka původem rytířského rodu. Ty průběžně vznikaly během let 1644 až 1645 a shromažďovaly jeho vzpomínky na diplomatickou misi směřovanou do osmanské Konstantinopole.³⁰

Hlavním předmětem předkládané studie a zejména připravovaného vědeckého projektu se ale s přihlédnutím k představovanému dílu bukovanských rytířů stala teprve poslední, dosud nezmiňená, avšak v prostředí české nižší šlechty poměrně hojně zastoupená skupina pramenů osobní povahy. Její jádro tvoří stroze vyznívající knihy porodů přecházející v mnohogenerační rodinné kroniky i pracované paměti. Prvně jmenované se vyznačovaly mimořádnou jednoduchostí a formální neměnností pořizovaných zápisů, jejichž smyslem bylo zachovat povědomí o klíčových událostech rodinného životního cyklu. Jediným obměňovaným údajem se v zásadě stávala pouze jména dětí, rodičů a kmotřů, doprovázená více či méně přesnými daty narození, svateb i úmrtí. Navzdory schopnosti uchovávat v paměti rodu jisté genealogické souvislosti se tak zdá být jejich literární hodnota velice sporná.³¹

²⁷ O historickém vývoji, stěžejních literárních znacích a využívání deníků přehledně Petr MAŤA, *Tagebücher*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien–München 2004, s. 767–780; Dagmar MOCNÁ (ed.), *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha–Litomyšl 2004, s. 98–106. S užitečným poukazem na konkrétní příklady Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, Folia historica bohemia 18, 1997, s. 99–120.

²⁸ Petr VOREL, *Vídeňský deník rytíře Dvoreckého z roku 1559*, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7–36.

²⁹ Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Deník Šťastného Václava Pětipeského z Chýš z roku 1605*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= Opera historica 13), s. 187–262.

³⁰ Stručný vhled do jejich obsahu v kontextu dobové literární tvorby nabídl například Eduard PETRŮ, *Vzrušující skutečnost. Fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*, Ostrava 1984, s. 131–133.

³¹ Ke konkrétní podobě a funkci tzv. *Geburtenbücher* se vyjádřila v první řadě Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien–Köln–Weimar 2000, s. 463–472. V domácí historiografii podali jejich výstižnou charakteristiku Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisoava, 1639–1698. Rodinné paměti*, Praha 2002 (= Manu propria 1), s. 10–12; Pavel MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604–1737)*, Praha 2016 (= Manu propria 8), s. 31–35.

Teprve postupem času se pevný rámec knih porodů začínal rozvolňovat, aby dal alespoň příležitostně větší průchod osobitým potřebám a úvahám svých pisatelů. Jejich pozornost se až tehdy mohla soustředit na veřejné dění a hodnocení role, kterou v něm spolu s dalšími rodinnými příslušníky zastávali. Pamětihodné momenty soukromého života doplněné již částečně tokem vlastních myšlenek se tak čím dál častěji objevovaly na volných místech v biblich, modlitebních knihách či hospodářských kalendářích. Tím byly položeny předpoklady ke vzniku rodinných kronik a rozvíjení memoárové literatury jako takové.³²

Zakládání a vícegenerační vedení rodinných kronik nacházelo na území řady evropských zemí již od 16. století široké uplatnění, a to dokonce nejen ve šlechtickém, ale i v měšťanském prostředí.³³ Jak v nedávné době výstižně poznamenal Pavel Matlas, zůstávají zvláště tato díla jen velmi těžko ohraničitelným literárním útvarům. Svou

povahou sice ne vždy dosahují úrovně o poznání sdílnějších pamětí, na druhé straně však nezapřou ani přímou příbuznost se svými pravděpodobnými vývojovými předchůdci, jimiž byly právě porodní knihy. Mnoho z nich dokonce nezřídka splývá v jediný celek.³⁴

Majetkově drobná a politicky málo významná šlechta si kronikářské záznamy záhy oblíbila, neboť dovedla plně docenit jejich praktický význam. Zejména představitelé nepříliš starobylých rytířských rodů nacházeli v pečlivě schraňovaných rodinných knihách trvalé poučení o řadách svých předků a s nimi související hloubce dosažené urozenosti.³⁵ V jistém smyslu jim tak stále rozšiřované památeení zápisy vynahrazovaly často chybějící nebo zcela nedostačující poznatky, jež v soudobých kronikách a pojednáních z jejich pohledu nashromáždili Pavel Hájek z Libočan či Bartoloměj Paprocký z Hlohol.³⁶ Tímto poměrně prostým,

³² P. MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem*, s. 33–34.

³³ TAMTÉŽ, s. 32. Na dobový fenomén pořizování nejrůznějších forem pamětních záznamů se zvláště ve vztahu k pisatelům z prostředí českých měst konce 16. a počátku 17. století soustředila Marie TOŠNEROVÁ, *Měšťanské paměti raného novověku – pramen poznání každodennosti*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Paměti – způsob zobrazení skutečnosti, Praha 2001, s. 83–91.

³⁴ P. MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem*, s. 34.

³⁵ Na pozadí interpretace dochovaných zápisů příslušníků rodu Robmhápů ze Suché se rodinné kroniky jako druh osobní výpovědi pokusil do šlechtického prostředí raného novověku zasadit František KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica 16, 2015, s. 100–148, zde zejména s. 105–108. O tomto literárním útvaru rovněž podrobně P. MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem*.

³⁶ Tvorba obou mužů významně odrážela tehdejší zálibu ve shromažďování erbovních pověstí, které napomáhaly objasňovat minulost jednotlivých šlechtických rodů. Na dané téma zejména Petr VOŘEL, *Rodové heraldické pověsti jako prostředek mezigeneračního přenosu informace ve šlechtickém prostředí českých zemí v 16. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 61–67; Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992.

avšak osvědčeným způsobem mohlo zároveň přímo úměrně daným podmínkám vzrůstat také jejich sociální sebevědomí, které bylo přesto i nadále stěží srovnatelné s vysoce postavenými pány.

Rodinné kroniky vyvolávají z hlediska sledování společenského vývoje předbělohorské i pobělohorské nižší šlechty řadu závažných otázek.³⁷ Dosavadní výsledky prováděných výzkumů autora prozatím opravňují vyslovit domněnku, že proměny jejich struktury a obsahu poměrně věrně odrážejí dílčí politické, náboženské i ryze sociální změny, jimiž procházelo rytířstvo po celé období raného novověku. Zjištěnou skutečnost nejlépe dokládají opisy těchto obsahově skromnějších literárních útvarů, které si pro své studijní účely pořizoval svobodný pán Gottfried Daniel Wunschwitz.³⁸ Jeho genealogicko-heraldická sbírka v sobě zahrnuje například kroniky sepisované rytíři z Bubna a Litic, Budkovskými z Budkova, Čejky z Olbramovic nebo Robmhápy ze Suché.³⁹ Až na poslední jmenovanou zdánlivě připomínají svou stereotypní úpravou knihy porodů, čemuž napovídá

také časté opakování ustálených slovních obrátů. Zásadní odlišnost však spočívá jak v jejich mezigeneračním významu, tak i v občasném výskytu subjektivně laděných zápisů. Některé z nich se mohly vztahovat k hrdinské smrti na bojišti⁴⁰ nebo zahájení vojenské kariéry,⁴¹ zatímco jiné si všímaly naplňování rodové legendy.⁴²

Že i obdobně pojatá díla ryze soukromého rázu alespoň místy přecházela v plnohodnotné paměti, potvrzují již vzpomínané zápisy Robmhápů ze Suché nebo společná rodinná kronika rytířů Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova. Každý z pramenů přitom sledoval poněkud odlišný záměr. Pro Robmhápy bylo nejpodstatnější zviditelnit trvalé politické, vojenské a po roce 1620 také spíše problematické náboženské hodnoty, které provázely tento tradiční rod obdobím vlády habsburských panovníků.⁴³ Zcela jiný vzkaz hodlal pozdějším generacím za pomoci rodinné kroniky předat její zakladatel Jiří Albrecht Zbudovský. Jako novožitný rytíř se zřejmě obával, aby nebyla v budoucnu zpochybňována urozenost jeho potomků.⁴⁴ Zbudovského

³⁷ F. KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup*, s. 105–108.

³⁸ K životu a činnosti tohoto barokního genealoga vyčerpávajícím způsobem Klára WORTSCHOVÁ, *Gottfried Daniel Wunschwitz. Sběratel, heraldik a genealog*, Praha 2011.

³⁹ Národní archiv Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 20 (z Bubna a Litic), 122 (Budkovský z Budkova), 185 (Čejka z Olbramovic), 951 (Robmháp ze Suché).

⁴⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 20.

⁴¹ TAMTÉŽ, inv. č. 122.

⁴² TAMTÉŽ, inv. č. 185.

⁴³ F. KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup*.

⁴⁴ Nad účelem jejího vzniku se zamýšlel P. MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem*, s. 35–39.

záznamy se v tomto ohledu staly svěbytným typem osobního svědectví, jež má vzhledem k původu svého prvního autora velmi blízko k venkovskému prostoru. To již samo o sobě svědčí o nepřeberně škále funkcí oblíbených rodinných kronik. Svůj výraz ostatně našly v pobělohorském období i u opačného pohlaví, když se do sepisování jedné z nich pustila nižší šlechtična Alžběta Lidmila z Lisova.⁴⁵ V jejím podání se formalizované záznamy věnované rodinným událostem rozšířily o typicky ženské postřehy, které se mimo jiné vztahovaly k prožívání porodních bolestí nebo průběhu dětských onemocnění.

Nejvyšších kvalit ve způsobu podání historické skutečnosti však dosahují jako vrcholná díla memoárové literatury teprve paměti. Počátky tohoto žánru spadají až do dob antického Říma a naznačují, jak dlouho se vyvíjely jeho jednotlivé formy. Na rozdíl od deníku se paměti vyznačují autorovým časovým odstupem od prožívaných dějů. Ten sice vytváří prostor k jejich zpětnému promýšlení a vyhodnocování, ale na druhé straně nezřídka vyústí v přirozené zapomínání nebo záměrné opomíjení zmínek o momentech, jež by mohly citelně narušit

příznivý společenský obraz daného pisatele či jeho rodiny a rodu. Zvláštnost pamětí tudíž tkví především v jejich schopnosti vypovídat o strategii sebe-prezentace příslušného autora spíše než v bezchybném a faktograficky přesném zachycování okolního dění. Jako silný nástroj osobního zviditelnění tak mohly být v jistých případech od prvopočátku sepisovány s vědomím, že se jednou stanou předmětem uveřejnění.⁴⁶ Avšak i teoreticky výše představená díla nemusela pokaždé splňovat všechny očekávané formální náležitosti. Zvláště proto se v domácí i zahraniční historiografii stále častěji objevují úvahy, jejichž cílem je přesněji vymezit žánrové podskupiny pamětí, aniž by přitom byla potírána jedinečnost konkrétní výpovědi.⁴⁷

Na pomezí pamětí a cestopisné literatury tak stály s ohledem na své převažující tematické ukotvení například vzpomínky Václava Vratislava z Mitrovic. Mladý rytíř se v nich ohlížel za svým diplomatickým pobytem u dvora sultána, který probíhal v letech 1591 až 1595 a byl završen jeho uvězněním spolu s ostatními členy císařského poselstva. Důraz na vyzdvžení vlastních prožitků odlišuje Vratislavovy zápisy od nejčistšího pojetí cestopisu,

⁴⁵ J. RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova*.

⁴⁶ Pro srozumitelné seznámení s klíčovými vlastnostmi a dějinnou tradicí memoárů z pohledu literární vědy D. MOCNÁ (ed.), *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 436–440.

⁴⁷ V dané souvislosti lze poukázat na zvláště pečlivé rozборы pamětí s převažující válečnickou tematikou, jež se vztahují k období raného novověku. Srov. Yuval Noah HARARI, *Renaissance Military Memoirs. War, History and Identity, 1450–1600*, Woodbridge 2004; v rámci badatelsky inspirativní kapitoly nazvané *Paměti válečníka a problém žánru* blíže Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada B, svazek IV), s. 163–172.

s nímž je na druhé straně spojuje zaujetí pro odlišnosti cizí kultury.⁴⁸

Memoářům cestopisného rázu jsou svým účelem a celkovým vyzněním výrazněji vzdálené paměti vrchnostenských úředníků rytířského původu. Zejména obsáhlé zápisy Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova ukazují, jak klíčovou úlohu ve smýšlení této badatel-sky dlouho opomíjené vrstvy nižší šlechty plnila věrná služba výše postaveným pánům.⁴⁹ Vedle důrazu na obdobné hodnoty zaujmou veršovanou výstavbou také nepoměrně kratší paměti Jakuba Krčína z Jelčan, které do své kroniky pojal rožmberský archivář Václav Březan.⁵⁰

Velmi početnou skupinu rytířských memoářů představují díla vznikající po bitvě na Bílé hoře převážně v náboženském exilu. Jako svědectví o způsobu vnímání řady převratných společenských změn mohou sloužit například osobní postřehy Jana Jiřího

Haranta z Polžic a Bezdržic,⁵¹ Bořka Mateřovského z Mateřova⁵² nebo Karla Pfefferkorna z Ottopachu.⁵³ Při jejich studiu je více než potřebné přihlížet nejen k časovému rámci, ale i náročným okolnostem, za nichž vznikaly. Zvláště všudypřítomná nutnost přijmout podmínky života v cizí zemi a přesto nadále zvažovat nejvhodnější prostředky k uchovávaní prověřených rodových tradic činí z paměti urozených exulantů pozoruhodnou směsicí pohledů na nastalou životní situaci, jež by neměla být při výzkumu dějin pobělohorské nižší šlechty přehlížena.⁵⁴

K nejtypičtějším, badatelsky nejhojněji využívaným a zároveň nejrozsáhlejším písemnostem osobní povahy z rytířského prostředí se bezpochyby řadí paměti Pavla Korky z Korkyně a Jindřicha Michala Hýzrleho z Chodů.⁵⁵ Navzdory patrným odlišnostem ve stylu psaní, uvažování, společenském zázemí a veřejném uplatnění

⁴⁸ Alois BEJBLÍK (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1977.

⁴⁹ Josef HRDLÍČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003 (= Monographia historica 3).

⁵⁰ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 244–256.

⁵¹ Ferdinand MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdržic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897.

⁵² Marie RYANTOVÁ, *Těžké časy urozeného a statečného rytíře Bořka Mateřovského z Mateřova, exulanta v městě Pirně*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 249–257.

⁵³ Josef VOLF, *Genealogické příspěvky k rodu Pfefferkornů z Ottopachu*, Památky archeologické a místopisné 23, 1909, s. 333–340, 587–590.

⁵⁴ Okolnostmi vynuceného přebývání české šlechty v pobělohorském exilu se mimo jiné zabývala Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999.

⁵⁵ Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně*; Věra PETRÁČKOVÁ – Jan VOGELTANZ (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

spojovalo oba autory mimořádné nadšení pro válečnické řemeslo. Zkušenosti a zážitky získané během žoldnéřské služby byly dokonce natolik silné, že pod jejich dojmem hodnotili veškeré okolní dění, a to i ve chvílích, kdy se právě nevyskytovali na uherském bojišti. Jejich memoáry dokázaly všestranně vyzdvihnout jeden z klíčových kariérních modelů, k němuž měli zástupci rytířstva v 16. a 17. století velice blízko.⁵⁶

Poměrně dlouhou řadu obdobných děl z nižšího šlechtického prostředí by měla v dohledné době rozšířit rovněž moderní kritická edice pamětí Příbík a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan. Ačkoli jejich zápisy nedosahují literárních ani faktografických kvalit Korkových či Hýzrlavých vzpomínek, vynikají na první pohled nez-

vyklou otevřeností a sdílností projevu. Ještě více však upoutají v zásadě obyčejným společenským postavením svých pisatelů spolu s překvapivým množstvím životních rolí, které v předbělohorském období podobně jako řada jiných urozených jedinců vystřídali.⁵⁷ Na rozdíl od dosud známých a výše představených rytířských pamětí se nevyznačují jednoznačně převažujícími prožitky raně novověkého válečníka, náboženského exulanta či vrchnostenského úředníka, což úzce souvisí s tím, jak se vyvíjely osudy obou rytířů.

Zakladatelem editovaných memoárů byl Příbík Bukovanský Pinta z Bukovan.⁵⁸ Na svět přišel v roce 1535 jako první ze dvou synů Jana Bukovanského a Lidmily Nebílovské z Drahobuze. Jeho spíše průměrné a postupně rozšiřované majetko-

⁵⁶ O představení typu šlechtice-válečníka se přičinili zejména Zdeněk VYBÍRAL, *Člověk ve válce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 433–473; M. ŽITNÝ, „Dobrý kryksman“. S důrazem na období pozdního středověku nejnověji Zdeněk BERAN, *Válka a násilí jako sociální kód české pozdní středověké šlechty*, Český časopis historický 115, 2017, s. 319–345.

⁵⁷ Dosavadní pohled na dějiny rytířského rodu Bukovanských Pintů z Bukovan se v českém dějepisectví omezil s výjimkou dvou regionálních monografií povětšinou na genealogicky vystavěná hesla a příspěvky či příležitostné zmínky v tematicky souvisejících studiích místního významu. Srov. August SEDLÁČEK, *Bukovanský Pinta z Bukovan*, in: Ottův slovník naučný IV, Praha 1891, s. 881; TŘÍŽ, *Bukovany*, in: tamtéž, s. 881–882; TŘÍŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XI, Praha 1897, s. 68–70, 77–78; Státní okresní archiv Písek, Toman Jan, kart. 16, inv. č. 654, Bukovany. Dějiny panství, obcí Bukovan a Sedlečka a dějiny zemědělských usedlostí, 1977 (strojopis); Jan TOMAN, *Dějiny obce Zbenice, zbenického statku a zemědělských usedlostí ve Zbenicích*, b. m. 2002; TŘÍŽ, *Dějiny města Mirovic I. Stavební vývoj, obyvatelstvo a dějiny domů*, Mirovice 1948; TŘÍŽ, *Likvidace arcibiskupského panství příbramského v severním Písecku v době pobusitské*, Vlastivědný sborník Podbrdsko 3, 1969, s. 33–42; TŘÍŽ, *Odprodeje zvukovské a vznik nových rytířských panství v severním Písecku koncem 16. století*, Jihočeský sborník historický 52, 1983, s. 61–70; Miloslav VOLF, *Drobná šlechta v Mirovicích před válkou třicetiletou*, b. m. 1941 (= Zvláštní otisk z časopisu Božeňsko 3, 1940); Jiří ÚLOVEC, *Tvrze a zámek ve Zbenicích u Milína*, Podbrdsko 15, 2008, s. 7–49.

⁵⁸ Následující stručný průřez životy Příbík a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan se vedle poznatků výše citované odborné literatury zakládá i na několika dosud neznámých faktografických údajích zachycených přímo v jejich *Pamětech*. K citování jednotlivých stran pramene nebylo přistoupeno, aby nedocházelo k nadměrnému zatěžování poznámkového aparátu přítomné studie.

vě zázemí tvořily po většinu života dědičné rodové statky Bukovany a Zbenice, které se nacházely v severní části někdejšího Prácheňska. Přestože se mu na poměry obdobně situovaného rytířstva dostalo kvalitního vzdělání a v mládí si dokonce prošel službou u vybraných šlechtických dvorů doma i za hranicemi Čech, o veřejné uplatnění na zemské ani krajské úrovni nejevil prakticky žádný zájem. Všední dny Příbík Bukovanského vyplňovala převážně péče o výnosy drobného režijního podnikání a o upevňování příznivých sousedských vztahů s pány a rytíři usazenými v okolí jeho sídla. Navzdory tomu si příležitostně rozšiřoval obzory hodnocením významných politických a společenských událostí, jakými byly zcela konkrétně první protihabsburský odboj nebo uherská korunovace Maxmiliána II. Ze dvou jeho manželství s Justýnou Vamberskou z Rohatce a posléze Strankou Býčkovou z Budkova vzešlo hned osm mužských potomků, kteří se dožili dospělosti. Těm stárnoucí šlechtic věnoval všestrannou pozornost až do své smrti v roce 1601.

Pokračovatele v pěstování literárních zájmů našel Příbík Bukovanský především v osobě svého nejstaršího syna Jana, který se narodil krátce po polovině šedesátých let 16. století. V duchu prověřeného modelu výchovy se po školních studiích vydal získávat zkušenosti ke dvoru Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu, kde se seznámil se svou pozdější manželkou a příslušnicí zdejšího fraucimoru Esterou Vchynskou ze Vchynic a Tetova. Na rozdíl od otce Příbík začal výkonem

krajských úřadů a přijímáním jmenování do nejrůznějších komisí sledovat osobní politické záměry. Jejich naplnění dosáhl zřejmě až v roce 1612, kdy se stal místopísařem úřadu desek zemských. Navzdory tomu, že se Jan Bukovanský po úmrtí Estery Vchynské znovu oženil s Alžbětou Smrčkovou ze Mnichu, žádné z narozených dětí jej nepřežilo. Po delší nemoci zemřel počátkem roku 1619 v pražském domě předního aktéra českého stavovského povstání Viléma staršího Popela z Lobkovic.

Získané znalosti o životě a těsném příbuzenském sepětí obou urozených mužů vyvolávají potřebu pečlivě zvážit, co je mohlo motivovat k písemnému vyjádření osobních vzpomínek. Pro Příbík Bukovanského se jedním z určujících podnětů k ohlédnutí za vlastními osudy stalo ztotožnění s úlohou soběstačného hospodáře a otce početné rodiny, zatímco jeho syn Jan upínal pozornost především ke svému kariérnímu vzestupu završenému obsazením úřadu místopísaře Království českého. Zvláště nejstarší doložený autor pamětí tak zřetelně vybočil z jednoznačně převažující skupiny příslušníků nižšího šlechtického stavu, kteří zůstávají z pohledu české historiografie prakticky bezejmennými. Danou skutečnost přitom nezaprčinily pouze minimální mocenské cíle těchto osob, ale pravděpodobně i chybějící intelektuální předpoklady a nedostatek nezbytných společenských vjemů, jež by v nich vyvolávaly potřebu hledat písemné prostředky k literárně složitějšímu zachycování a předávání dosažených zkušeností.⁵⁹

⁵⁹ Problematický vztah určitých vrstev nižší šlechty k písemné kultuře a evidenci písemností vůbec označil za jedno z významných badatelských úskalí již V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému*, s. 12.

Ve světle těchto sociálně podmíněných skutečností lze považovat jakékoli rytířské svědectví memoárové povahy za velmi hodnotný písemný pramen, což nepochybně platí i pro paměti Příbík a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan. Složité přesuny z jednoho šlechtického sídla na druhé a postupné vymírání členů rodu se přesto výrazně podepsaly na stavu jejich dochování, které je dílem dalšího z řady významných představitelů české barokní genealogie – augustiniánského pátera Vincenta od svatého Viléma.⁶⁰

Tento řeholník spojil převážnou část života s pražským klásterem u svatého Václava na Zderaze a prokazoval mimořádný zájem o minulost starobylé české šlechty. Aby si zajistil co nejvíce vhodných podkladů pro svá rodopisně orientovaná studia, vydával se i na poznávací cesty, při nichž se mohl osobně stýkat s urozenými jedinci. Zřejmě zrovna tímto způsobem se mu během roku 1686 na tvrzi v západočeských Dožicích dostal

do rukou cenný rukopis obsahující zápisy několika generací bukovanských rytířů.⁶¹ Poskytnout mu jej mohla například Juliana Bukovanská z Vrábí, jejímž manželem byl shodou okolností jmenovec zakladatele paměti Příbík Bukovanský.⁶² Páter Vincent si záhy pořídil pečlivý opis větší části hodnotného pramene a jeho znění přenesl do své knihy rozmanitých genealogických poznámek, která je doposud známá a dochovaná pod výstižným dobovým názvem *Liber variegatus*.⁶³ Vincentovou latinskou poznámkou zmíněný rok 1686 tak zároveň představuje poslední písemný doklad existence původních bukovanských memoárů.⁶⁴

Obsah paměti se však právě zásluhou barokního opisu dostal brzy do povědomí mladších genealogů, k nimž patřil jak svobodný pán Gottfried Daniel Wunschwitz, tak Jan Václav Dobřenský z Dobřenic. Zejména Wunschwitzovy obsáhlé výpisky svědčí o tom, že s opisem velmi důkladně pracoval.⁶⁵ Vincentovy vlastní rukopisy

⁶⁰ K jeho životním osudům i genealogicky motivovaným zájmům obrátil pozornost Jiří WOLF, *P. Vincent a S. Guilelmo a česká barokní genealogie. Studie z dějin pomocných věd historických*, Praha 1999 (Diplomová práce); TÝŽ, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, Listy filologické 126, 2003, s. 88–94. Při personálním mapování sociálních sítí obklopujících české barokní genealogy a heraldiky o něm přehledně pojednala Martina HRDINOVÁ (ed.), *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého. Edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. století*, Praha 2013, s. 123–124. Okrajově rovněž Antonín PODLAHA, *Vincencius a S. Guilelmo*, Časopis Musea Království českého 71, 1897, s. 150.

⁶¹ Podle ověřených poznatků páter Vincent skutečně putoval v letech 1685 až 1687 po západních Čechách. K tomu M. HRDINOVÁ (ed.), *Erby ctihodné šlechty*, s. 124.

⁶² Příslušné příbuzenské vazby v bukovanském rodě bezpečně objasnil Jan Václav Dobřenský z Dobřenic. Národní archiv Praha, Genealogická sbírka Dobřenského, inv. č. 120.

⁶³ Národní knihovna Praha, sign. XVII E 28.

⁶⁴ Paměti, p. 108.

⁶⁵ Národní archiv Praha, Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 125 (Bukovanský z Bukovan).

zůstávaly ještě dlouho po jeho smrti v roce 1700 součástí vysoce ceněné knihovny novoměstského kláštera bosých augustiniánů u svatého Václava.⁶⁶ Teprve s jeho zrušením rozšířily bohaté knižní fondy jezuitského Klementina, kde setrvaly až dodnes.⁶⁷

Přestože i v počátcích českého moderního dějepisectví zůstávaly Vincentovy práce badatelsky dobře dostupné, zevrubnější zájem o problematiku dějin rytířského rodu Bukovanských Pintů z Bukovan ani o kritické zpřístupnění jejich pamětí se nedostavil. Stejný stav ovšem platil ještě na prahu 20. století, kdy uveřejnil Ferdinand Tadra výsledky svých výzkumů zaměřených na rozvoj literární činnosti v pražském augustiniánském klášteře u svatého Václava.⁶⁸ Při podrobném popisu Vincentových knih si pak povšimnul také popisu bukovanských pamětí.⁶⁹ O výraznější zviditelnění memoárů se navíc ještě téhož roku

zasloužil vydáním přehledného katalogu rukopisů tehdejší pražské univerzitní knihovny Josef Truhlář.⁷⁰ Těto praktické pomůcky využil August Sedláček, když si na jeden z listků své pracovní kartotéky poznamenal místo uložení osobních zápisů bukovanských rytířů.⁷¹ Jejich výpověď však překvapivě ponechal stranou svého zájmu a neopřel se o ni v žádném ze svých děl.

Ačkoli se i později setkávali s Vincentovými knihami četní badatelé, kteří svou pozornost obraceli k tradicím vývoje genealogického a heraldického snažení v českých zemích,⁷² prvního skutečného docenění se paměti Příbíkova a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan dočkaly teprve v regionálně orientovaných výzkumech Jana Tomana. K jeho nejvýraznějším počínům patří z daného hlediska zejména monografie věnované dějinám Zbenic⁷³ a Bukovan, v nichž dříve opomíjený pramen opakovaně citoval. Posledně zmíněná práce se sice dochovala pouze

⁶⁶ J. WOLF, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, s. 93.

⁶⁷ Podrobnosti ke stěhování knih z augustiniánského kláštera u svatého Václava do pražského Klementina přinesl Josef TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*, Praha 1906, s. VI.

⁶⁸ Ferdinand TADRA, *Z literární činnosti v klášteře bosáků u sv. Václava v Praze*, Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 15, 1906, s. 371–389.

⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 375.

⁷⁰ J. TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů*, s. 80–81.

⁷¹ Kartotéky Augusta Sedláčka se staly před nedávnem předmětem rozsáhlé digitalizace a jsou veřejně přístupné prostřednictvím webového rozhraní. O projektu podrobněji i s řadou dalších užitečných informací Eva DOLEŽALOVÁ – Robert ŠIMŮNEK – Jaroslav BOUBÍN – Josef ŽEMLIČKA, *August Sedláček in the Age of Digital Humanities*, Praha 2015.

⁷² Tomáš KREJČÍK, *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 480–505, zde s. 492; M. HRDINOVÁ (ed.), *Erby ctihodné šlechty*, s. 123–124.

⁷³ J. TOMAN, *Dějiny obce Zbenice*.

ve strojopisné podobě, přesto jako jedna z mála zahrnovala hlubší interpretaci bukovanských memoárů a po Tomanově úmrtí byla pojata do jeho rozsáhlé písemné pozůstalosti ve Státním okresním archivu v Písku.⁷⁴ Zde se zároveň nachází také transkribovaný text paměti, který si Jan Toman opatřil pro svou osobní potřebu.⁷⁵

Vzpomínky bukovanských rytířů představují nedílnou součást Vincentovy knihy rodopisných poznámek pojmenované *Liber variegatus*, která je uložena pod signaturou XVII E 28 ve Sbírce rukopisů a starých tisků spravované Národní knihovnou České republiky.⁷⁶ Opis někdejší významné památky nižšího šlechtického rodu ze severního Prácheňska se rozkládá na 39 číslovaných stranách příslušného kodexu augustiniánského řeholníka z konce 17. století a tvoří jej takřka výlučně české záznamy psané drobnou novogotickou kurzívou. Těmi se jen místy prolínají také kratší úsloví či celé věty v latinském jazyce, pro jejichž zápis byla podle očekávání nejčastěji užita humanistická minuskula.⁷⁷ Zatímco editovaný úsek fyzicky existujícího

textu je bezpochyby autografem pátera Vincenta, na vzniku původní předlohy se podíleli hned čtyři pisatelé. Vedle již známých Přibíka⁷⁸ či Jana Bukovanských Pintů z Bukovan⁷⁹ to byl také jeden z Přibíkových vnuků Bohuslav Karel.⁸⁰ Jistou stopu v mezigeneračně předávaných memoárech zanechal dokonce i služebník Jana Bukovanského a zároveň komorník při úřadu desek zemských Mikuláš Kostecký.⁸¹ Ani jedna z posledně jmenovaných osob se však s ohledem na stručnost jimi pořizovaných záznamů již nepříčinila o výraznější rozšíření obsahu paměti. Přestože se zdá být velmi pravděpodobné, že byly z větší části sepsány mezi lety 1596 a 1609, díky časovému rozpětí vzpomínek obou hlavních autorů pokrývají bez několika desetiletí téměř celé předbělohorské období.

Práce s opisy nezvěstných či zaniklých rukopisných děl s sebou nese četná úskalí, která kladla ještě před započatím edičních příprav zvláštní důraz na pečlivé provádění všech úkonů vnější a vnitřní pramenné kritiky. Důsledné pracovní postupy barokních genealogů typu Wunschwitze či Vin-

⁷⁴ Státní okresní archiv Písek, Toman Jan, kart. 16, inv. č. 654, Bukovany. Dějiny panství, obcí Bukovan a Sedlečka a dějiny zemědělských usedlostí, 1977 (strojopis).

⁷⁵ Тамтѣж, kart. 27, inv. č. 961.

⁷⁶ Národní knihovna Praha, sign. XVII E 28.

⁷⁷ Kodikologický a paleografický rozbor rukopisu *Liber variegatus* již dříve pečlivě provedl J. WOLF, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, s. 88–89.

⁷⁸ Paměti, p. 108–126 (část psaná Přibíkem Bukovanským Pintou z Bukovan).

⁷⁹ Paměti, p. 126–141 (část psaná Janem Bukovanským Pintou z Bukovan).

⁸⁰ Paměti, p. 144–146 (část psaná Bohuslavem Karlem Bukovanským Pintou z Bukovan).

⁸¹ Paměti, p. 141–144 (část psaná Mikulášem Kosteckým).

centa od svatého Viléma, jež jsou patrné z výskytu četných latinských poznámek přímo v opsaném textu pramene, však dávají badateli oprávněnou naději, že se předloha písemnosti alespoň z větší části zachovala v původním znění. Právě proto nelze Vincentovy poznámky a na první pohled nic neříkající marginální výpisky v žádném případě vydělit z připravované edice a přecházet bez povšimnutí. Nejenže by tím byl narušen klíčový dějinný kontext dochování pamětí bukovanských rytířů, ale zároveň by hrozilo, že bude badatel zbytečně ochuzen o poutavý vhled do činnosti augustiniánského řeholníka.

Aby se odborné veřejnosti podařilo vedle vlastního sdělení memoárů autenticky zprostředkovat rovněž podobu části Vincentova rukopisu, bude chystaná edice až na drobné výjimky respektovat jeho původní členění. Po okrajích tak zůstanou zachovány obvyklé glosy. Ty bedlivě sledovaly příbuzenské vazby mezi jednotlivými šlechtici, čímž baroknímu genealogovi výrazně ulehčovaly orientaci ve studovaném prameni. Určitých změn naopak dozná jinak téměř souvislý tok textu pamětí. V zájmu zvýšení přehlednosti budou jeho tematicky a myšlenkově znatelně uzavřené části odděleny a opatřeny výstižnými nadpisy.

Vzhledem k jednoznačné převaze českých zápisů v osobních vzpomínkách

bukovanských rytířů se základem pro jejich zpřístupnění stane především metoda transkripce. Občasné se vyskytující latinské pasáže budou naproti tomu podléhat důsledné transliteraci. Pravidla zvoleného postupu vycházejí ze zásad, jichž se užívá v ediční řadě *Prameny k českým dějinám 16.–18. století*. Při jejich vytváření se vedle užitečných směrnic přihlíželo rovněž k několika zdařilým kritickým vydáním raně novověkých pramenů osobní povahy.⁸² Ačkoli jazykovou stránku díla bezpochyby výrazně poznamenal proces jeho pozdějšího opisování, byl i tak kladen důraz na zachování zvukové kvality jednotlivých hlásek.

Zvýšená pozornost musela být při promýšlení transkripčních zásad věnována také dobově proměnlivým tvarům osobních jmen šlechticů a zeměpisných názvů. Výsledná edice se snaží ctít jejich původní podobu, aby nedošlo k nežádoucímu potlačení případných jazykových zvláštností a odchylek, jimiž se mohl vyznačovat písemný styl bukovanských rytířů či augustiniánského řeholníka Vincenta. K seznámení s ustáleným a v odborné literatuře převažujícím způsobem zápisu všech jmenných i místních údajů poslouží čtenáři poznámkový aparát. Jeho stěžejní funkce bude ovšem spočívat především v určení totožnosti postav a polohy míst, jež se v textu pamětí objevují.

⁸² Při vytváření edičních zásad se rozhodujícím způsobem přihlíželo k obecně platným postupům, které formulovali Ivan ŠTŮVÍČEK a kolektiv, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002. Ze zřetele však nebyla spuštěna ani trvale probíhající diskuse nad současným stavem a budoucími východisky ediční činnosti v oblasti raně novověkých písemností. K tomu například Jana VOJTÍŠKOVÁ, *K specifickým transkripce českých raně novověkých textů*, in: Pavel Otmár Krafl a kolektiv, *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, Praha 2016, s. 213–220.

Většinu osob urozeného, měšťanského nebo venkovského původu zasazují do širšího společenského rámce připojená životní data, která kromě přibližného stáří zohledňují také jejich příbuzenské vazby a zastávané společenské hodnosti či politické úřady. Aby mohl editor spolehlivě ověřit a blíže objasnit veškeré zastoupené údaje, využíval nejen celou řadu dostupných pramenných edicí, kompendií, soupisových děl, ale rovněž pracovní kartotéky českých historiků⁸³ či badatelsky vyhledávanou genealogickou sbírku Jana Václava Dobřenského z Dobřenic.⁸⁴

Zpřístupnění dosud nepřiliš známého pramene osobní povahy pro účely odborné veřejnosti vytváří základní předpoklad také ke splnění druhého klíčového úkolu prováděného výzkumu, který by měl spočívat v hlubším poznání životních osudů Příbíků a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan i jejich vydatně rozvětvených rodin. Za tímto účelem vzniká studie, jež bude předcházet edici výše představených memoárů. V ní se autor s oporou v historickoantropologických metodologických přístupech pokusí zúročit hlavní přednosti předkládaných pamětí a pojednat o počínání konkrétních příslušníků rytířského stavu ve světle strategií jejich sociální sebezprezentace. Opravňuje jej

k tomu vědomí, že mnoho dějů zachycených oběma pisateli zůstává až na nečetné výjimky jediným, a tím pádem i zcela jedinečným svědectvím o způsobu života v regionálně úzce vymezené a vzájemně silně provázané šlechtické společnosti. Vedle podrobného mapování sociálních sítí severního Prácheňska se však úvodní pojednání hodlá zabírat z různých úhlů pohledu také příkladnou rozmanitostí veřejných rolí, v nichž se buď sami bukovanskí rytíři, nebo jejich nejbližší v předbělohorském a dokonce i pobělohorském období objevovali. Vyniknout by tak měly v prvé řadě kariérní modely urozeného hospodáře a menšího zemského úředníka, jež průběžně oživovaly cestovatelské, služební, finanční či vojenské vjemy.

Šířeji pojaté pole výzkumu si pochopitelně vyžádá také přiměřené prohloubení stávající pramenné základny k dějinám rytířského rodu Bukovanských Pintů z Bukovan. Vedle samotných pamětí nabízí nejvhodnější podklady ke kladení subjektivně zabarvených otázek obsahově pestrá, avšak torzovitě dochovaná šlechtická korespondence soukromého i úředního rázu z fondů a sbírek Národního archivu v Praze či Státního oblastního archivu v Třeboni.⁸⁵ Soustředěné

⁸³ Soustavně využívány byly digitalizované kartotéky Augusta Sedláčka (dostupné na adrese www.augustsedlacek.cz/apps; stav platný k 6. 7. 2017) a kartotéky Jana Tomana uložené v Státním okresním archivu Písek, Toman Jan, inv. č. 994-995.

⁸⁴ Národní archiv Praha, Genealogická sbírka Dobřenského.

⁸⁵ TAMTÉŽ, Stará manipulace, inv. č. 244, sign. B 62/1-8, kart. 171, Bukovanští z Bukovan; Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody – registratura, Bukovanský z Bukovan, inv. č. 1-37; TAMTÉŽ, Cizí statky, sign. II-338-1a, b.

pozornosti však budou vystaveny rovněž desky zemské, registra komorního soudu, nesouvislé řady dluhopisů a kvitancí nebo rozličné písemnosti shromážděné ve sbírkách Archivu Národního muzea.⁸⁶ K doplnění jejich výpovědi by pak mohly alespoň okrajově posloužit i některé drobné památky hmotné kultury.⁸⁷

Cílem a smyslem přítomného vědeckého projektu je představit osobní zápisy Přibíka a Jana Bukovanských

Pintů z Bukovan jako svého druhu ojedinělé literární dílo, které zasluhuje nejen zvýšenou odbornou pozornost, ale také trvalé zpřístupnění formou moderní kritické edice. Uskutečnění daného záměru by mělo podtrhnout jeho význam v kontextu ostatních písemných pramenů z rytířského prostředí předbělohorských Čech a všestranně podpořit také jeho další vědecké využití.

.....
⁸⁶ Archiv Národního muzea, Genealogická sbírka, sign. H 8, Bukovanský Pinta z Bukovan.

⁸⁷ Vícero druhů hmotných památek (např. zvon nebo náhrobní kámen) evidoval na území někdejších bukovanských statků Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Píseckém*, Praha 1910, s. 34-36.

František Koreš

**The Memoirs of Přibík and John Bukovanský Pinta of Bukovany
Theses of the Edition-Project
(Abstract)**

The main aim of the prepared research project is to make the rare copy of the memoirs of Přibík and John Bukovanský Pinta of Bukovany accessible in the form of an edition and to interpret it insightfully. This is, in terms of content, a very colourful ego-document which puts on display and testifies to the values, ideas and concepts and also the public presentation of the members of two generations of this not so well known lesser noble family. As one of the few compact documents relating to the means of sophisticated self-presentation of a knight from the time before the battle of White Mountain, it deserves to be published as a modern critical edition equipped with an extended foot-note apparatus. One important part of the work is represented by a study that will focus, from the historical-anthropological point of view, on the lives of both authors of the memoirs. Their notes help, along with the messages of aristocratic correspondence, bonds, bills, testaments and other items of material culture, to carry out research not only into the lives of each of the knights of Bukovany, but also into a wide range of topics that are, in the wider context, applied in Czech as well as in foreign historical research into the changes of noble society. The final publication, due to its wide range of topics, will be a contribution to the social, political and economic history of the Bohemian lesser nobility in the 16th and in the first half of the 17th century.

KEY WORDS:

16th century; 17th century; Bukovanský of Bukovany; lesser nobility; memoirs